

Sammanfattning och övergripande slutsatser

Under 2014 har Centrum för idrottsforskning (CIF) haft i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av hur idrotten når olika grupper i samhället. Viktiga frågor är i vilken utsträckning som idrottsrörelsen gör det möjligt för alla människor att utöva idrott och motion samt hur idrotten når olika grupper i samhället med avseende på exempelvis kön, ålder, sexuell läggning, utländsk bakgrund och socio-ekonomiska förhållanden. I uppdraget ingår även att undersöka vilka kriterier som ligger till grund för idrottsrörelsens beslut om nivån på medlems- och träningsavgifter. Slutligen ska CIF peka på goda exempel inom idrotten som bidrar till att fler människor idrottar och motionerar. Förutom inom idrotten ska goda exempel hämtas från övriga föreningslivet, näringslivet samt från kommuner och landsting.

Uppdraget har genomförts efter två huvudlinjer. Den första har varit att sammanställa befintlig kunskap i de mer övergripande frågeställningarna om hur idrotten når olika grupper i samhället samt i vilken utsträckning som idrottsrörelsen gör det möjligt för alla människor att utöva idrott och motion. För denna sammanställning har vi tagit utgångspunkt i vårt eget indikatorsystem. Resultatet redovisas i denna rapport i kapitel 3.

Den andra huvudlinjen har varit att generera ny kunskap i den mer specifika frågan om de kriterier som ligger till grund för idrottsrörelsens beslut om nivån på medlems- och träningsavgifter. Här har vi valt att bredda perspektivet till att omfatta ett antal frågeställningar kopplat till kostnader inom idrotten och de kommersialiseringstrender som kunnat skönjas inom barn- och ungdomsidrotten under senare år. Två studier har genomförts i samarbete med Karlstad universitet och Ersta Sköndal högskola. Resultatet redovisas i en särskild rapport med titeln *Idrottens pris – om idrottens kostnader och medlemskapets betydelse*.

I publikationen *Recept för rörelse – 10 berättelser med hög puls* redovisas slutligen tio goda exempel på idrottsrelaterade aktiviteter med avsikt att bidra till att fler människor idrottar och motionerar.

Föreningsidrottens tillgänglighet ur ett fågelperspektiv

En första slutsats är att idrotten når många – men att tillgängligheten till idrott och motion varierar mellan olika grupper. Ifråga om kön så visar uppföljningen att det råder en viss manlig dominans inom föreningsidrotten men att fler kvinnor än män säger sig motionera regelbundet. Detta indikerar att båda kön motionerar men att kvinnor i större utsträckning än män väljer att träna och vara fysiskt aktiva utanför den organiserade idrottsrörelsen. Uppföljningen visar även att idrotten engagerar personer i alla åldersgrupper. Samtidigt framkommer tydliga åldersrelaterade mönster såtillvida att idrottsdeltagandet är högst bland unga för att därefter minska i takt med ökad ålder.

I flera av uppföljningssystemets indikatorer framkommer även socioekonomiska mönster. Som exempel idrottar barn med högskoleutbildade föräldrar i större utsträckning än barn till föräldrar med endast gymnasieutbildning. Likaså idrottar barn i tjänstemannahushåll i större omfattning än barn i företagare- eller arbetarhushåll. Barn till ensamstående idrottare i mindre utsträckning än barn till sammanboende föräldrar.

I frågan om bakgrund framkommer små skillnader i idrottsdeltagande bland pojkar med svensk respektive utländsk bakgrund. Bland flickor är skillnaderna större: 43 procent av flickor med utländsk bakgrund säger sig föreningsidrotta jämfört med 65 procent av flickor med svensk bakgrund. Flickor med invandrarbakgrund är därmed den grupp som idrottar i minst utsträckning.

Bilden av föreningsidrotten som socioekonomiskt och demografiskt skiktad framkommer även i en jämförelse av det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödets) spridning på kommunal nivå. LOK-stödet baseras på antalet deltagare och antalet träningstillfällen i barn- och ungdomsidrotten. Variationer i utdelat stöd per bidragsberättigad ungdom och kommun blir därmed en indikator på skilda aktivitetsnivåer i olika lokala kontexter. Jämförelsen visar stora skillnader. Mest stöd år 2013 tillföll medelstora och socioekonomiskt välmående städer och förortskommuner, särskilt i Stockholms- och Skåne-regionen. Lägst stöd tillföll på motsvarande sätt små kommuner huvudsakligen belägna i landsbygd eller glesbygd. En regional granskning av Stockholms län och Skåne län uppvisade ett liknande mönster. Högst stöd – och därmed högst idrottsaktivitet – återfanns i

förortskommuner med hög genomsnittlig förvärvsinkomst medan det omvända gällde för de kommuner som tilldelats lägst stöd.

Ifråga om kostnader så visar uppgifter från Riksidrottsförbundet att det svenska folket i genomsnitt lägger ned drygt 6 000 kronor om året på idrottsrelaterad verksamhet. Män har högre idrottsrelaterade utgifter än kvinnor. Unga har högst utgifter för avgifter kopplade till aktivt idrottande. Vidare visar statistiken att medlems- och träningsavgifterna är betydligt lägre i små orter jämfört med större orter och storstäder. Slutligen ökar utgifterna i takt med stigande inkomster.

Två studier om avgifter och kostnader inom idrotten

I årets fördjupningsuppdrag ingår två studier angående kostnader inom idrotten och de kommersialiseringstrender som kunnat skönjas inom barn- och ungdomsidrotten under senare år. Stefan Wagnsson och Christian Augustsson vid Karlstad universitet har undersökt hur föräldrar till idrottsaktiva barn ser på kommersialiserad barn- och ungdomsidrott. Karin Robertsson och Johan Hvenmark vid Ersta Sköndal högskola har studerat hur företrädare för idrottsföreningar tänker och resonerar i frågor rörande kostnader, medlemskap och ideellt engagemang.

Idrottsföräldrars tankar om idrott i föreningsmässig eller kommersiell regi

Wagnssons och Augustssons studie genomfördes genom fokusgruppsintervjuer och via en enkät. Samtliga som deltog i studien var föräldrar till barn som deltagit i både föreningsmässig och kommersiellt arrangerad idrottsverksamhet.

Undersökningen visade att föreningsidrotten är mycket uppskattad av föräldrar till idrottande barn. Enligt föräldrarna var föreningsidrotten en miljö där deras barn kunde ha roligt och lära känna andra barn. Vidare tillskrevs verksamheten en fostrande roll genom att både aktivera de unga och främja sunda ideal. För föräldrarna tillkom en viktig social gemenskap med andra idrottsföräldrar.

Föreningsidrottens krav eller förväntningar på ideella insatser upplevdes dock som betungande. Det handlade både om rent praktiska bekymmer att förena arbete och familjeliv med ett föreningsengagemang (i form av exempelvis lottförsäljning, kioskarbete eller olika former av ledar- eller styrelseuppdrag) samt de känslor av stress och otillräcklighet som kunde uppstå om man inte ansåg sig

leva upp till bilden av en engagerad idrottsförälder. Mot denna bakgrund uppfattade flera föräldrar möjligheten att köpa sig fri från beting som ett lockande alternativ. Detta bekräftades även i enkäten där ungefär hälften av de svarande menade att klubbarnas krav var för höga och att man kunde tänka sig att betala för att slippa ideellt engagemang.

Kommersiellt bedriven barn- och ungdomsidrott kan bedrivas på många och skilda sätt: från företag som erbjuder lek och prova-på-verksamhet för de allra minsta till bred ungdomsverksamhet i form av "camps" och akademier/idrottsskolor och individuella extraträningar för de allra mest talangfulla.

I fokusgruppsintervjuerna gav föräldrarna uttryck för en ambivalens i synen på kommersiell idrottsverksamhet för unga. Å ena sidan uppskattades den professionalism och höga kvalitet ansågs prägla kommersiella idrottsaktiviteter. Därtill saknade sådan verksamhet de krav på ideellt engagemang som ofta präglar föreningsidrotten. Å andra sidan riskerar kommersiella aktiviteter att utsluta barn från ekonomiskt svaga familjer. På så sätt ansåg de intervjuade föräldrarna att den ökade kommersialiseringen av barn- och ungdomsidrotten både riskerar att leda till ökad utslagning och att föreningsidrotten tappar mark.

Idrottsföreningar om betydelsen av medlemskap, ideellt engagemang och nivåer för medlems- och träningsavgifter

Utgångspunkten för Robertssons och Hvenmarks studie är två aktuella förändringsprocesser i det svenska civilsamhället: att många ideella organisationer börjat anlägga ett alltmer kundliknande perspektiv på sina medlemmar samt att det traditionella medlemskapet börjat omprövas och ersättas av andra engagemangsformer i form av exempelvis volontärer, faddrar, givare och supportrar. I studien förenas därmed frågor om hur moderna idrottsföreningar fastställer nivån på sina medlems- och träningsavgifter med bredare frågor om ideellt engagemang och betydelsen av medlemskap. Undersökningen genomfördes i form av intervjuer med företrädare för 16 idrottsföreningar i Stockholmsområdet.

I undersökningen gav föreningsföreträdare möjlighet att reflektera över ett brett spektrum av frågor med koppling till avgifter och medlemskap. Även om deras erfarenheter, synsätt och idéer varierade, återkom diskussionen närmast ständigt till en motsättning mellan en traditionell föreningslogik och ett nytt "marknadstryck". Denna motsättning var särskilt tydlig i diskussionen om de kriterier som uppgavs ligga till grund för diskussionen om besluten om avgiftsnivåer. Å ena

sidan betonades att syftet med avgifter inte är att generera vinst men att få verksamheten att gå runt. Å andra sidan fördes samtidigt resonemang om att avgiftsnivåerna styrs av större samhällsliga och idrottsliga förändringsprocesser. Här var budskapet att idrottsrörelsen kommersialiserats och professionaliserats under senare decennier och att omkostnaderna för att driva en idrottsförening ökat i takt med att verksamheten blivit allt mer företagslik i form av anställd kanslipersonal, utbildade tränare och så vidare. Dessa höjda kostnader har i sin tur tvingat föreningarna att höja nivån på sina medlemsavgifter.

En motsvarande spänning mellan traditionell föreningslogik och ett ökat ”marknadstryck” framkom även i föreningsrepresentanternas syn på de egna medlemmarna. Samtliga intervjuade underströk att medlemmarna utgör grunden för all föreningsverksamhet. Däremot rådde det både oklarhet och delade meningar om vad ett medlemskap innebär: medan vissa av de intervjuade betonade medlemskapets demokratiska eller juridiska dimensioner lade andra tyngdpunkten på sociala värden, ideella insatser eller vikten av att få in medlemsavgifter. Flera föreningsrepresentanter – särskilt de som hade anställd personal i klubben – betonade även betydelsen av att anlägga ett kundperspektiv gentemot sina medlemmar. I dessa resonemang skiftades fokus från medlemmarnas betydelse för den ideella verksamheten till föreningens roll att erbjuda service och tjänster till sina medlemmar.

Gör idrottsrörelsen det möjligt för människor att utöva idrott och motion?

CIF konstaterar att den organiserade idrottsrörelsen utgör en imponerande kraft i det svenska samhället som engagerar och aktiverar miljontals människor. Men möjligheterna att idrotta och motionera är inte jämnt fördelade. Många av de demografiska och socioekonomiska villkor som präglar det svenska samhället återspeglas även i medborgarnas motionsvanor och i deras deltagande i organiserad idrottsverksamhet. En utveckling mot ökade kostnader inom idrotten kommer även att förstärka denna ojämlikhet.

Våra fördjupningsstudier om kostnader inom barn- och ungdomsidrotten ger en intressant inblick i hur både idrottsföräldrar och föreningar förhåller sig till de kommersialiserings- och professionaliseringstrender som kunnat skönjas under senare år. Å ena sidan har föreningsidrotten alltjämt en stark ställning. Å andra sidan upplever båda grupperna ett starkt marknadstryck. För idrottsföräldrar

handlar det både om ökade kostnader för barnens idrottande i form av "camps", idrottsakademier med mera och att föreningarnas förväntningar på ideella insatser känns betungande. För idrottsföreningarna bottnar marknadsstrycket på motsvarande sätt i upplevda krav på att bedriva en alltmer professionaliserad och kundorienterad verksamhet. Detta marknadsstryck tenderar att höja idrottens kostnader. Därtill utmanas och förtunnas relationen mellan en förening och dess medlemmar såtillvida att föreningens verksamhet får karaktären av en tjänst eller vara som kan köpas utan motkrav på varken medlemskap eller ideellt engagemang.

Både idrottsföräldrar och föreningsrepresentanter beskriver det rådande marknadsstrycket som en sorts oundviklig samhällsprocess och ett uttryck av tidsandan. Därmed bortser de emellertid från att de själva är aktörer och delaktiga i att skapa de förändringar som marknadsstrycket ger för svensk idrottsrörelse. CIF avslutar därför årets uppdrag med en varning och en uppmaning. En utveckling där idrottsrörelsens föreningar möter ett ökat marknadsstryck och kommersiellt bedriven idrottsverksamhet genom att själva utveckla företagslika strategier och synsätt, riskerar att underminera föreningsidrottens mest grundläggande principer om öppenhet, frivilligt engagemang och medlemsinflytande. Om ambitionen är att erbjuda ett alternativ till kommersiella idrottsaktiviteter bör rimligen rakt motsatt strategi väljas: håll ner avgifterna istället för att höja dem, betona medlemskapets olika dimensioner snarare än att betrakta medlemmarna som kunder och betona de sociala värden och den gemenskap som skapas i ideella verksamheter. I en sådan strategi förenas både idrottsrörelsens intresse av en stor och engagerad medlemskår med statens folkhälsopolitiska ambition att göra det möjligt för alla människor att utöva idrott och motion.